

Kemiskinan Digital dan Kesan Kepada Hubungan Pekerjaan : Satu Kajian Kes di Kota Belud, Sabah.

Nur Firzana Binti Rosman dan Kee Y. Sabariah Binti Kee Mohd Yussof²

*Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Malaysia Sabah*

Corresponding Author's Email : nurfirzana94@gmail.com

Article History

Received : 24 September 2023

Accepted : 30 October 2023

Published : 31 December 2023

ABSTRAK

Pelaksanaan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) yang dilakukan oleh pihak kerajaan dalam usaha mengekang penularan virus covid-19, telah mempercepatkan perkembangan teknologi maklumat dan komunikasi (ICT) dalam kalangan peniaga luar bandar. Pengaplikasian ICT ke atas perniagaan sebagai alternatif untuk memastikan pusingan modal dan penjana pendapatan berterusan telah menyebabkan peniaga luar bandar mengalami perubahan dalam landskap hubungan pekerjaan. Namun kajian lepas menunjukkan golongan ini berhadapan masalah untuk beradaptasi dengan ICT dan penurunan statistik penggunaan Internet dalam kalangan peniaga luar bandar jelas menggambarkan isu kemiskinan digital. Objektif kajian ini adalah untuk mengenal pasti faktor-faktor kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga luar bandar dan kesan kemiskinan digital terhadap hubungan pekerjaan dalam kalangan peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud, Sabah. Kajian dijalankan menggunakan kaedah kualitatif dengan menemu bual sebanyak tiga orang informan dan mendapati, golongan ini sebenarnya berhadapan dengan masalah kemiskinan digital, walaupun ketiga-tiga informan tidak mengalami masalah untuk memiliki dan membeli telefon pintar serta rangkaian Internet, akan tetapi mereka masih menggunakan ICT secara pasif dan tidak memaksimumkan untuk di aplikasikan dalam perniagaan atas talian. Terdapat beberapa faktor yang mempengaruhi masalah kemiskinan digital ini seperti kekurangan kemudahan infrastruktur, faktor tidak mampu beradaptasi dengan perubahan semasa dan faktor kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran. Justeru itu, ia telah memberi kesan kepada perubahan landskap hubungan pekerjaan terhadap golongan peniaga luar bandar. Kesedaran dan kepentingan dalam menggunakan ICT perlu ditekankan agar peniaga luar bandar dapat memanfaatkan teknologi sebagai suatu medium perniagaan baharu dalam era pandemik covid-19.

Kata Kunci

Kemiskinan Digital, Hubungan Pekerjaan, Covid-19, Peniaga Luar Bandar, Perniagaan atas talian.

Pengenalan

Perubahan landskap hubungan pekerjaan terutamanya dalam sektor tidak formal telah berlaku secara drastik, akibat pandemik covid-19 yang menimpa seluruh negara. Pelaksanaan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) turun menyebabkan pendapatan peniaga terjejas akibat penutupan aktiviti pasar tamu (Bharian Online, 2020). Perubahan landskap hubungan pekerjaan turut mengalami perubahan terutamanya daripada segi perubahan operasi dan pengurusan yang telah memaksa pekerja untuk bekerja dari rumah disebabkan penutupan beberapa aktiviti ekonomi (Fauzi Suhaimi, 2020). Penutupan beberapa aktiviti ekonomi akibat pandemik covid-19 secara tidak langsung telah mengubah landskap hubungan pekerjaan dalam sektor informal. Dalam sebuah laporan yang telah diterbitkan oleh SME Corp Malaysia dalam laporan bertajuk prospek PKS tahun 2020 menunjukkan pandemik covid-19 memberi impak yang sangat besar kepada ekonomi peniaga kecil, ini kerana PKS merupakan tonggak ekonomi negara namun apabila negara melakukan penutupan beberapa aktiviti ekonomi, perkara ini telah menyebabkan ekonomi negara merosot (SME Corp, 2020).

Pengaplikasian teknologi digital dilihat mampu membantu peniaga luar bandar dalam melakukan pusingan modal dan penjaan pendapatan berterusan, seiring dengan saranan daripada pihak kerajaan yang menyatakan ekoran pandemik covid-19, peniaga khususnya peniaga kecil dan sederhana perlu mengaplikasikan teknologi digital dalam operasi perniagaan kerana ia dilihat dapat membantu untuk peniaga meningkatkan produktiviti dan kecekapan dalam perniagaan (SME Corp, 2020). Namun ketersediaan persekitaran di luar bandar untuk memastikan peniaga beradaptasi dengan teknologi digital dilihat masih kurang sehingga berlakunya jurang digital seperti capaian isi rumah kepada jalur lebar mudah alih yang masih rendah berbanding dengan kawasan bandar (MDEC, 2020), malah dalam sebuah kajian yang dilakukan oleh Nur Firzana dan Kee Y Sabariah (2021) di kawasan Sipitang Sabah, masalah kemiskinan digital sememangnya dihadapi oleh peniaga luar bandar dan antara faktornya ialah kekurangan ilmu pengetahuan dan jurang generasi yang berlaku. Perkara ini jelas menunjukkan golongan peniaga luar bandar berhadapan dengan masalah kemiskinan digital dan pastinya memberi kesan kepada hubungan pekerjaan jika peniaga luar bandar tidak mampu beradaptasi dengan teknologi digital.

Objektif kajian ini adalah untuk mengenal pasti faktor-faktor kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga luar bandar dan kesan kemiskinan digital terhadap hubungan pekerjaan dalam kalangan peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud, Sabah. Jurang kajian yang dapat dikenal pasti ialah tidak banyak kajian yang dilakukan khususnya kepada golongan peniaga luar bandar berkenaan isu kemiskinan digital dan kesan permasalahan ini terhadap perubahan landskap hubungan pekerjaan mereka, terutamanya kajian di kawasan luar bandar Sabah.

Sorotan Literatur

Dalam bahagian ini, penyelidik akan membincangkan mengenai kemiskinan digital dan faktor-faktor yang mempengaruhi seseorang individu berhadapan dengan permasalahan ini. Berdasarkan kajian lepas, penyelidik juga turut membincangkan pengaruh kemiskinan digital terhadap perubahan landskap hubungan pekerjaan dalam sektor informal akibat pandemik covid-19.

Kemiskinan Digital

Kemiskinan digital adalah merujuk kepada kekurangan akses terhadap teknologi maklumat dan digital atau ICT, Barrantes (2007) menjelaskan ia masalah ini merupakan ciri segmen populasi yang mana ia berpunca daripada kemiskinan ekonomi atau faktor-faktor lain yang menjadi penyumbang kepada seseorang individu dalam menggunakan teknologi. Konsep yang dibangunkan oleh Barrantes ini menyatakan terdapat empat ciri-ciri individu yang mengalami kemiskinan digital, pertama ialah individu yang mempunyai pendapatan rendah ataupun dipanggil sebagai miskin daripada segi ekonomi sehingga menyebabkan golongan ini tidak mempunyai kemampuan secara minimum untuk menggunakan ICT, halangan pertama yang dihadapi oleh golongan ini seperti sekatan bekalan yang merujuk kepada elektrik, rangkaian Internet, dan telefon, halangan kedua ialah kemampuan seperti pengetahuan dan kemahiran.

Seterusnya ialah ciri-ciri kedua yang mana, individu tersebut mempunyai berpendapatan rendah ataupun dipanggil sebagai miskin daripada segi ekonomi tetapi terdapat berbeza dengan ciri pertama di mana walaupun golongan individu mempunyai kemampuan untuk menggunakan ICT akan tetapi golongan ini berhadapan dengan halangan sekatan bekalan sehingga menyebabkan mereka tidak dapat menggunakan ICT. Ciri-ciri ketiga ialah individu miskin daripada segi ekonomi tetapi golongan ini merasakan tidak ada keperluan untuk menggunakan ICT, ia disebabkan oleh halangan daripada segi kekurangan pendapatan walaupun individu tersebut mempunyai kemampuan menggunakan ICT. Terakhir ialah ciri-ciri keempat yang mana individu tersebut tidak miskin, tetapi tidak mempunyai permintaan disebabkan mereka tidak mempunyai kemampuan dalam menggunakan ICT, hal ini disebabkan oleh masalah jurang generasi yang membuat golongan ini sukar untuk beradaptasi dengan ICT

Ciri-ciri yang terdapat dalam konsep ini jelas menggambarkan, seseorang individu yang berhadapan dengan masalah kemiskinan digital akan dipengaruhi banyak halangan seperti kemiskinan, kemampuan, sekatan bekalan dan jurang generasi yang saling berkait rapat antara satu dengan yang lain. Justeru itu, terdapat banyak faktor yang boleh menjadikan individu tersebut berhadapan dengan masalah kemiskinan digital.

Faktor-faktor yang menyebabkan peniaga luar bandar berhadapan dengan isu kemiskinan digital

Berdasarkan sorotan literatur yang telah dilakukan, masalah kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga luar bandar bukan lah semata-mata disebabkan oleh faktor kemiskinan seperti kekurangan sumber pendapatan seseorang individu, yang diukur berdasarkan Pendapatan Garis kemiskinan atau (PGK) untuk menjadi penentuan kepada kelompok miskin di Malaysia. Akan tetapi, masalah kemiskinan digital ini boleh berlaku apabila seseorang individu tidak mampu memaksimumkan penggunaan ICT, disebabkan berhadapan dengan halangan seperti kemampuan, sekatan bekalan dan jurang generasi yang saling berkait rapat antara satu dengan yang lain (Barrantes, 2007). Justeru itu, terdapat tiga faktor utama yang telah menyebabkan peniaga luar bandar berhadapan isu kemiskinan digital. Pertama ialah kekurangan kemudahan infrastruktur, faktor yang kedua ketidakmampuan beradaptasi dengan perubahan semasa, dan faktor ketiga pula kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran.

Faktor kekurangan kemudahan infrastruktur di kawasan luar bandar

Dalam sebuah kajian yang dijalankan oleh Halina, Odetta dan Junaidah (2021) menjelaskan, selain daripada masalah Internet yang dihadapi oleh masyarakat luar bandar yang berada di Sabah, kerajaan dan pihak-pihak berkenaan harus mengambil perhatian serius dalam menaik taraf dan menyediakan keperluan asas antaranya bekalan elektrik di kawasan perkampungan. Perkara ini jelas menunjukkan bahawa kawasan luar bandar di Sabah masih berhadapan dengan masalah berkaitan kemudahan infrastruktur sekali gus mewujudkan suasana yang tidak praktik kepada peniaga luar bandar dalam menggunakan teknologi untuk diaplikasikan ke atas perniagaan mereka. Suasana yang tidak kondusif mampu mempengaruhi minat peniaga untuk menyertai perniagaan atas talian, seperti yang dinyatakan oleh Amanda Yeo (2020) berkata walaupun peniaga luar bandar di Sabah bersedia dalam

mendigitalisasikan perniagaan, namun mereka tidak dapat berkembang akibat berhadapan dengan masalah infrastruktur seperti capaian Internet yang tidak stabil. Kawasan luar bandar yang kekurangan infrastruktur seperti bekalan elektrik mampu mempengaruhi minat masyarakat luar bandar untuk menggunakan ICT (Caceres, 2007; Grasia dan Zandi, 2014; Watson, 2016). Manakala kemudahan infrastruktur yang baik dapat memberi impak positif kepada peniaga luar bandar, menurut nora) penyediaan infrastruktur digital diperlukan untuk membangunkan literasi digital dalam kalangan masyarakat luar bandar, terutamanya untuk meningkatkan kesedaran mereka mengenai kepentingan menggunakan ICT yang mampu membantu perniagaan mereka untuk terus maju. Hal ini telah dibuktikan dalam satu kajian yang dijalankan oleh Noraida Ali *et al.* (2020) ke atas peniaga luar bandar terutamanya kumpulan B40 di kawasan Tanah Bencah Setiu, penggunaan ICT untuk memasarkan produk jualan mereka melalui platform media sosial jelas menunjukkan ia mampu untuk meningkatkan pendapatan mereka terutamanya bagi meneruskan kelangsungan hidup.

Faktor ketidakmampuan beradaptasi dengan perubahan semasa

Perubahan besar terutamanya dalam menjalankan aktiviti perniagaan pastinya mengambil masa yang lama untuk peniaga beradaptasi, hal ini dapat dilihat dalam kajian yang dilakukan oleh Nur Firzana dan Kee Y Sabariah (2021), mendapati terdapat peniaga luar bandar yang sukar untuk menerima perubahan, ini kerana mereka lebih selesa menjalankan aktiviti perniagaan secara bersemuka berbanding menjalankannya atas talian. Penolakan ini juga disebabkan jurang generasi yang mana peniaga merasakan ICT dilihat lebih sesuai digunakan oleh generasi muda. Ketidakmampuan untuk beradaptasi dengan penggunaan teknologi digital juga dapat dilihat dalam kajian Lekhanya (2018), beliau menegaskan masih banyak peniaga luar bandar yang hanya menggunakan teknologi digital untuk melakukan aktiviti di laman sosial, malah peniaga turun menolak untuk mengaplikasikan teknologi ke atas perniagaan mereka kerana percaya perniagaan mereka lebih sesuai dilakukan secara perniagaan tradisional. Keadaan ini jelas menunjukkan peniaga luar bandar berhadapan masalah untuk beradaptasi dengan teknologi, Shu-Chin dan John (2014) menjelaskan peniaga yang tidak memiliki halangan seperti ketiadaan peranti pintar seperti telefon, perlulah mengambil peluang untuk melakukan transformasi dalam perniagaan mereka agar mereka mampu untuk beradaptasi dengan teknologi dan bersedia untuk memasuki ekosistem digital.

Faktor kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran dalam kalangan peniaga luar bandar

Pengetahuan dan kemahiran amat penting dalam membantu memahami dan menyesuaikan diri seseorang untuk menggunakan teknologi. Perlu diakui masyarakat luar bandar memiliki pengetahuan teknologi digital yang rendah berbanding masyarakat bandar, berdasarkan sebuah kajian yang dilakukan oleh Aleksandra (2021) menyatakan hampir 60% peratus responden yang merupakan masyarakat luar bandar di Ukraine berhadapan dengan tahap kemahiran digital yang rendah, malah terdapat jurang ilmu pengetahuan yang sangat besar telah berlaku. Kekurangan pengetahuan dan kemahiran dalam menggunakan ICT secara tidak langsung mengurangkan kesedaran masyarakat luar dalam mengenai kepentingan teknologi digital. Menurut Norizan dan Zaharah (2010) penggunaan Internet dalam bidang perniagaan mempunyai peranan yang besar dan mampu mengubah corak perniagaan daripada tradisional kepada perniagaan atas talian, namun perkara tidak dapat dipraktikkan jika peniaga luar bandar berhadapan dengan masalah kurang pengetahuan untuk mengaplikasikan ICT dalam perniagaan. Arendt (2008) turut menjelaskan kekurangan pengetahuan dan kemahiran teknologi menjadi penghalang kepada peniaga untuk menyertai ekosistem digital. Faktor ini juga mampu menyebabkan peniaga kurang menyedari kelebihan apabila menyertai perniagaan atas talian (Mathivannan Jaganathan *et al.*, 2018)

Perubahan landskap hubungan pekerjaan dalam sektor informal akibat pandemik covid-19.

Penutupan beberapa aktiviti ekonomi akibat pandemik covid-19 secara tidak langsung telah mengubah landskap hubungan pekerjaan dalam sektor informal. Dalam sebuah laporan yang telah diterbitkan oleh SME Corp Malaysia dalam laporan bertajuk prospek PKS tahun 2020 menunjukkan pandemik covid-19 memberi impak yang sangat besar kepada ekonomi peniaga kecil, ini kerana PKS

merupakan tonggak ekonomi negara namun apabila negara melakukan penutupan beberapa aktiviti ekonomi, perkara ini telah menyebabkan ekonomi negara merosot (SME Corp, 2020). Akibat daripada perkara ini Profesor Dr Balakrishnan Parasuraman menjelaskan pandemik covid-19 akan menyebabkan sektor pekerjaan di Malaysia mengalami perubahan yang sangat ketara, menurut beliau perubahan landskap pekerjaan dapat dilihat daripada segi perubahan operasi dan pengurusan, perkara ini berlaku apabila penekanan untuk bekerja dari rumah terpaksa dipraktikkan disebabkan penutupan beberapa aktiviti ekonomi (Fauzi Suhaimi, 2020).

Keadaan ini jelas menunjukkan pandemik-19 secara tidak langsung telah mempercepatkan lagi penggunaan teknologi digital, majikan dan pekerja perlu mengatur strategi agar dapat beradaptasi dengan norma baharu dalam aktiviti ekonomi. Justeru itu peniaga juga terpaksa mengubah landskap pekerjaan mereka apabila perlu memanfaatkan teknologi agar tetap berdaya saing dalam menghadapi kemerosotan pendapatan, (SME Corp, 2020). Peniaga kecil dan sederhana perlu menggunakan pelbagai strategi bagi memastikan kelangsungan perniagaan dan meningkatkan daya tahan ekonomi. Ini kerana ekoran pandemik covid-19, PKS mengalami keadaan ekonomi yang terjejas, amat penting untuk peniaga memiliki kesedaran mengenai kepentingan dalam memiliki model perniagaan yang mampan dan menyesuaikan perniagaan dengan norma baharu. Pengaplikasian teknologi digital dalam operasi perniagaan dilihat mampu meningkatkan produktiviti dan kecekapan dalam perniagaan (SME Corp, 2020). Jika aspek Revolusi Industri Keempat atau IR 4.0 tidak dipraktikkan secara menyeluruh, ia tidak menolak kemungkinan akan memberi impak kepada pengurangan dan pemberhentian pekerja, hal ini disebabkan oleh majikan yang tidak dapat menjalankan operasi seperti sebelumnya (Fauzi Suhaimi, 2020).

Metodologi kajian

Kajian ini telah dijalankan di daerah Kota Belud, Sabah. Penyelidik telah menggunakan pendekatan kualitatif dalam kajian ini untuk menemu bual seramai tiga orang informan yang merupakan peniaga luar bandar dan yang menjalankan perniagaan pasar tamu di kawasan Kota Belud, Sabah telah di temu bual oleh penyelidik. Teknik pensampelan bertujuan telah digunakan oleh penyelidik bagi mendapatkan informan yang tepat dalam kajian ini, justeru itu penyelidik telah turun ke kawasan lapangan terlebih dahulu untuk melakukan pendekatan awal dan mencari peniaga yang berniaga di kawasan sekitar pasar tamu kawasan Kota Belud untuk melakukan temu bual bersemuka. Setelah penyelidik mengenal pasti informan yang sesuai, penyelidik telah menjalankan sesi temu bual mendalam dengan menggunakan kaedah temu bual berstruktur.

Analisis tematik telah digunakan untuk menganalisis data yang telah dikumpulkan, data tersebut disusun menjadi tema berkaitan dengan sub-pertanyaan untuk dianalisis. Semasa proses mengumpulkan data, penyelidik juga telah mengikuti prinsip dan prosedur beretika dalam menjalankan kajian. Menurut Bryman (2012) etika penyelidikan dapat ditakrifkan sebagai prinsip yang membimbing penyelidikan, dari awal hingga akhir kajian. Justeru itu, sebelum temu bual dijalankan penyelidik telah menerangkan kepada informan tujuan penyelidikan dijalankan. Selepas mendapat kebenaran daripada informan, barulah penyelidik memulakan sesi temu bual. Informan turut dimaklumkan bahawa sumber maklumat yang diberikan akan dipastikan kerahsiaannya dan penyelidik telah memastikan transkrip temu bual tepat dengan pernyataan yang diberikan oleh informan.

Dapatan Kajian dan Perbincangan

Pada bahagian ini, penyelidik akan membincangkan mengenai profil informan yang telah di temu bual agar dapat memberi gambaran awal berkaitan jenis perniagaan yang dijalankan, umur, tahap pendidikan, dan mengetahui sama ada ketiga-tiga informan menyertai perniagaan atas talian sepanjang pelaksanaan PKP Fasa 1.

Jadual 1 : Profil informan peniaga luar bandar yang menjalankan perniagaan di pasar tamu Kota Belud, Sabah.

Nama	Jenis Perniagaan	Umur	Tahap Pendidikan	Menyertai perniagaan atas talian sepanjang PKP 1
Informan 1	Makanan (Kuih-muih)	35 Tahun	SPM	Tidak
Informan 2	Makanan (Laksa)	41 Tahun	SPM	Tidak
Informan 3	Makanan (Pelbagai)	65 Tahun	SPM	Berniaga atas talian

Berdasarkan jadual 1 menunjukkan, ketiga-tiga informan merupakan peniaga luar bandar yang berniaga di kawasan Pasar Tamu Kota Belud, Sabah. Perniagaan yang dijalankan tidak berdaftar dan dibantu oleh ahli keluarga informan sahaja. Informan pertama menjalankan perniagaan di pasar tamu dengan menjual kuih-muih, berumur 35 tahun dan sudah berkahwin, tahap pendidikan beliau adalah sehingga peringkat Sijil Pelajaran Malaysia (SPM). Menurut beliau, walaupun sepanjang PKP aktiviti perniagaan tidak dibenarkan, akan tetapi beliau tidak mengambil inisiatif untuk menyertai perniagaan atas talian, dan beliau hanya mula berjualan di sekitar depan rumah memandangkan penutupan pasar tamu terus berjalan walaupun pihak kerajaan telah mengumumkan beberapa kegiatan aktiviti ekonomi dibuka semula.

Hal sama turut berlaku kepada informan kedua yang mana, turut menjalankan aktiviti perniagaan dengan menjual makanan jenis Laksa di Pasar Tamu, Kota Belud, Sabah. Merupakan seorang wanita yang berumur 41 tahun, dan mempunyai tahap pendidikan sehingga peringkat SPM. Walaupun punca pendapatan beliau terhenti akibat penutupan aktiviti pasar tamu, namun beliau juga tidak mengambil peluang untuk menyertai perniagaan atas talian. Kedua-dua informan mengakui sepanjang PKP, mereka banyak bergantung dengan bantuan yang diberikan oleh pihak kerajaan seperti Bantuan Prihatin Nasional (BPN) yang merupakan salah satu bantuan yang disediakan oleh Kerajaan dalam Pakej Rangsangan Ekonomi Prihatin Rakyat yang diberi secara *one-off* kepada golongan B40 dan M40 sepanjang pandemik Covid-19 (Mohd Ridzuan, 2020)

Berbeza dengan informan 3, beliau turut menjalankan jenis perniagaan menjual makanan tetapi berjenis pelbagai, berumur 65 tahun dan mempunyai pendidikan sehingga peringkat SPM. Beliau berkata, semasa aktiviti perniagaan di pasar tamu dihentikan, beliau mula menyertai perniagaan atas talian apabila pihak kerajaan telah membenarkan aktiviti perniagaan dibuka dengan menjalankan perkhidmatan *Cash On Delivery* atau COD yang mana pelanggan akan memesan produk jualan daripada peniaga dan membuat pembayaran semasa menerima produk yang dihantar ataupun melakukan pertemuan dengan peniaga di sesuatu tempat (Zulfamy dan Mohamad Fazli, 2020). walaupun sepanjang PKP beliau melakukan perniagaan atas talian dengan mengambil pesanan pelanggan melalui *Whatsapp*, tetapi beliau mengakui keuntungan yang diraih tidak lah sebaik dengan menjalankan perniagaan secara tradisional.

Ketiga-tiga informan menyatakan tidak berhadapan dengan masalah untuk memiliki peranti pintar seperti telefon, begitu juga dengan halangan untuk membeli data bagi memudahkan mereka melakukan aktiviti mengakses Internet, malah ketiga-tiga informan memaklumkan bahawa mereka sangat kerap menghabiskan masa dengan menggunakan Internet. Akan tetapi untuk melakukan transaksi jual-beli atas talian, ketiga-tiga informan tidak menjadikan perniagaan atas talian sebagai tempat untuk membeli-belah. Perkara ini jelas menunjukkan bahawa, ketiga-tiga informan tidak berhadapan dengan masalah kemiskinan, kerana masih mampu untuk membeli telefon dan data Internet untuk kegunaan mereka. Namun berdasarkan temu bual yang dilakukan oleh penyelidik semasa pelaksanaan PKP, informan pertama dan informan kedua tidak menyertai perniagaan atas talian, manakala informan ketiga mengambil peluang untuk memulakan perniagaan atas talian seiring dengan saranan pihak kerajaan.

Walaupun informan pertama dan informan kedua mengakui mengalami kerugian yang besar akibat penutupan premis sehingga menyebabkan mereka tidak dapat menjalankan perniagaan, namun mereka tidak mengambil peluang untuk menyertai perniagaan atas talian, meskipun mereka tidak mempunyai halangan dalam memiliki telefon pintar dan membeli data Internet. Begitu juga dengan informan ketiga yang mana meskipun beliau telah menyertai perniagaan atas talian, namun penggunaan teknologi digital amatlah terhad dengan hanya menggunakan platform *WhatsApp* untuk berniaga. Hal ini jelas menunjukkan terdapat faktor lain yang menjadi penghalang kepada ketiga-tiga Informan sehingga mereka tidak dapat memaksimumkan penggunaan teknologi sehingga memperlihatkan bahawa mereka ini berhadapan dengan masalah kemiskinan digital. Justeru itu, perkara ini akan dibincangkan dalam tema pertama (1) yang turut akan menjawab kepada objektif pertama iaitu mengenal pasti faktor-faktor kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud, Sabah.

Tema 1 : Faktor-faktor kemiskinan digital yang dihadapi peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud, Sabah.

Dalam tema ini, penyelidik mendapati antara salah satu faktor yang menyebabkan peniaga luar bandar berhadapan dengan masalah kemiskinan digital ialah kekurangan daripada segi infrastruktur. Informan kedua dan ketiga berpendapat, pembangunan infrastruktur di kawasan mereka adalah tidak sesuai untuk mereka menjalankan perniagaan atas talian. Turut mengakui walaupun pendapatan beliau terhenti sepanjang PKP, namun dengan menyertai perniagaan atas talian bukanlah suatu pilihan tepat disebabkan oleh kawasan tersebut merupakan sebuah perkampungan yang berhadapan dengan kekurangan pembangunan di kawasan sekitar.

Informan Kedua :

“Tidak sesuai kerana berada kawasan kampung dan kurang pembangunan”

Perkara ini turut dipersetujui oleh informan ketiga, kerana merasakan pelanggan dari kawasan perkampungan lebih selesa untuk datang ke gerai jualan dan membeli sendiri makanan yang diinginkan oleh mereka.

Informan Ketiga :

“kurang sesuai, kami berniaga di kampung. Penduduk kampung lebih selesa untuk datang ke gerai memberi sendiri makanan mereka”

Seterusnya untuk masalah seperti kemudahan elektrik dan jaringan Internet, informan pertama dan ketiga menyatakan tidak berhadapan dengan permasalahan tersebut. Namun, kemudahan infrastruktur seperti perkhidmatan penghantaran barang masih kurang, bahkan menurut informan pertama dan ketiga, mereka perlu ke pekan untuk mengambil barang mereka sendiri kerana perkhidmatan penghantaran barang tidak terus menghantar ke rumah mereka.

Informan Pertama :

“Kalau kemudahan tu semua adalah cuma kalau macam poslaju mau pergi pekanlah”

Informan Ketiga :

“Semua yang tersebut ada kecuali perkhidmatan penghantaran barang. Kami perlu pergi ke pekan untuk mengambil barang pos kami”

Berbeza dengan masalah yang dihadapi oleh informan kedua, bukan sahaja perlu mengambil barang sendiri ke pekan disebabkan perkhidmatan penghantaran barang tidak melakukan

penghantaran ke kawasan rumah beliau, malah turun berhadapan dengan masalah elektrik kerana pencawang tiang elektrik yang terhad dan mereka perlu mengeluarkan modal sendiri untuk memasang tiang pencawang agar elektrik sampai ke kawasan rumah mereka.

Informan Kedua :

“Ada, tapi terhad disebabkan pencawang elektrik hanya ada di kawasan tertentu sahaja dan perlu modal utk dipasang di kawasan kami. Selain itu, perkhidmatan pos laju juga terhad, hal ini kerana kami perlu berurusan banyak untuk datang ke pekan dan mengambil barang kami sendiri atau pun pos barang”

Walaupun ketiga-tiga informan mengalami masalah kekurangan pembangunan infrastruktur seperti ketiadaan pejabat perkhidmatan penghantaran barang yang terdekat dengan kawasan perkampungan mereka dan pencawang elektrik yang terhad. Namun informan pertama dan ketiga tidak hilang minat untuk berniaga atas talian semasa PKP meskipun hanya informan ketiga yang menyertai perniagaan atas talian, manakala informan pertama tidak melakukan hal tersebut. Berbeza dengan pendapat daripada informan kedua, beliau bersetuju bahawa kekurangan pembangunan infrastruktur yang lengkap telah menyebabkan beliau hilang minat untuk berniaga atas talian semasa PKP, walaupun penjana pendapatan beliau terhenti.

Informan Kedua :

“Ya. Sangat-sangat betul”

Kekurangan kemudahan infrastruktur di kawasan Kota Belud, Sabah telah menyebabkan minat peniaga berkurangan untuk menyertai perniagaan atas talian. Watson Manduna (2016) menjelaskan ketiadaan kemudahan infrastruktur mampu mengurangkan minat seseorang untuk menjadi digitalisasi kerana perkara ini mampu membataskan penggunaan mereka dalam teknologi digital. Oleh itu, ketiadaan pejabat perkhidmatan penghantaran barang di kawasan tersebut menyebabkan peniaga luar bandar beranggapan perniagaan atas talian kurang praktis kerana menurut Mohd Tarmizi (2021) perkhidmatan pos penghantaran merupakan penggerak kepada aktiviti perniagaan atas talian, tidak dinafikan perniagaan atas talian ini lahir daripada letakan perkembangan teknologi, ini kerana segala proses perniagaan akan dilakukan secara atas talian. Justeru itu, kekurangan infrastruktur daripada segi perkhidmatan penghantaran barang di kawasan Kota Belud, Sabah telah menyebabkan peniaga hilang minat untuk menyertai perniagaan atas talian.

Seterusnya, faktor kedua yang menyebabkan peniaga luar bandar berhadapan dengan masalah kemiskinan digital ialah ketidakmampuan peniaga luar bandar untuk beradaptasi dengan perubahan semasa. Pelaksanaan PKP telah menyebabkan aktiviti perniagaan mengalami perubahan, informan kedua mengakui bahawa semenjak PKP banyak peniaga sudah mulai menyertai perniagaan atas talian, malah perniagaan atas talian ini turut menjadi pilihan masyarakat untuk membuat urusan jual beli. Justeru itu, Ramlah dan Nurshyafinaz (2021) bersetuju bahawa pelaksanaan PKP memperlihatkan aktiviti atas talian meningkat sebanyak 28.9% semenjak April tahun 2020 lalu, malah peniaga turut menjadikan perniagaan atas talian sebagai platform untuk mereka mempromosikan produk atau perkhidmatan bagi memastikan penjana pendapatan dapat dihasilkan secara berterusan.

Informan Kedua :

“tengok di media sosial group whatsapp memang menjadi kegunaan orang ramai sekarang ini”

Akan tetapi, informan pertama melihat perubahan aktiviti perniagaan tradisional yang mula beralih dan menyertai perniagaan atas talian bukan suatu pilihan tepat bagi peniaga yang menjalankan perniagaan jenis makanan. Menurut beliau, pelanggan lebih menyukai untuk lihat sendiri jenis makanan yang mereka kehendaki daripada membelinya secara atas talian, namun tidak dinafikan

aktiviti jual beli secara atas talian ini mendapat sambutan generasi muda, kerana beliau menyatakan penjualan produk yang berkaitan untuk kegunaan orang muda pasti mendapat sambutan disebabkan golongan ini sering menggunakan telefon.

Informan Pertama :

“ Baguslah, tapi kalau saya ni lagi suka yang di pasar-pasar atau gerai macam kita boleh tengok sendiri kan, sebab makanan ni susah sikit apa lagi kalau yang untuk dimakan hari hari untuk sarapan punya..tapi kalau untuk barangan lain jual online ni ok la, lagi lagi kalau yang berkaitan dengan orang muda kan, mesti laku itu sebab sekarang budak budak pun semua main handphone”

Berdasarkan pernyataan informan, dapat dilihat peniaga tidak merasakan bahawa pilihan untuk berniaga makanan atas talian merupakan pilihan yang tepat, perkara ini turut dipersetujui oleh Harifah *et al.*, (2021) menyatakan cabaran paling ketara yang dihadapi oleh peniaga PKS yang menjual makanan tradisi ialah kesukaran untuk mendapatkan dapat pelanggan atau pembeli baru, justeru itu beliau mencadangkan agar pihak berkepentingan membantu peniaga mereka mengetahui cara yang lebih baik untuk meluaskan pasaran atas talian. Namun peniaga perlu mengambil peluang untuk menyertai perniagaan atas talian kerana berdasarkan statistik yang dikeluarkan oleh Jabatan Perangkaan Malaysia (2020) memperlihatkan, antara jualan yang meraih peningkatan jualan semasa PKP pertama dilaksanakan ialah jualan makanan. Oleh sebab, aktiviti perniagaan pasar tamu tidak dibenarkan, penyertaan perniagaan atas talian dilihat mampu menjadi alternatif terbaik untuk peniaga luar bandar mengekalkan penajaan pendapatan perniagaan mereka.

Tidak dinafikan banyak peniaga mengalami kerugian yang sangat besar akibat pelaksanaan PKP, turut mengalami perkara yang sama informan pertama menyatakan beliau tidak dapat menjana pendapatan berikutan aktiviti pasar tamu dihentikan. Perkara tersebut turut dialami oleh informan pertama yang mengakui pendapatan beliau terhenti akibat tidak penutupan pasar tamu.

Informan Pertama :

“Teruk jugalah, tiada pendapatan sebab tidak boleh berjual kan”

Perkara ini jelas menunjukkan , peniaga luar bandar mengalami kemerosotan penajaan pendapatan, menurut Azlina (2021) pandemik covid-19 yang melanda negara lebih setahun memberikan impak yang sangat besar kepada PKS, beliau berkata terdapat peniaga yang terpaksa menanggung kerugian hampir puluhan ribu dan ada yang terpaksa menghentikan operasi perniagaan. Beliau turut menegaskan impak yang terima peniaga luar bandar apabila terpaksa berhadapan dengan masalah aliran tunai akibat kekurangan permintaan produk jualan. Justeru itu, ketidakmampuan peniaga luar bandar untuk beradaptasi dengan perubahan semasa pastinya memberi kesan yang lebih buruk lagi.

Melakukan perubahan secara mendadak dalam aktiviti perniagaan bukanlah perkara yang mudah, ketiga-tiga informan menyatakan mereka lebih selesa untuk menjalankan aktiviti perniagaan tradisional seperti berjualan di pasar tamu.

Informan Pertama :

“Ya, kalau berjual di pasar lagi selesa la sebab orang boleh pilih pilih kan kadang-kadang cita rasa orang ni lain-lain”

Informan Kedua :

“Ya lebih selesa berjualan seperti biasa”

Informan Ketiga :

“Ya, saya lebih selesa dengan perniagaan seperti biasa daripada menyertai perniagaan atas talian”

Tidak dinafikan, bukan semua peniaga luar bandar mampu mengubah aktiviti perniagaan tradisional kepada perniagaan atas talian. Ini kerana perniagaan tradisional merupakan perniagaan yang menggunakan teknik pemasaran yang berbeza dengan perniagaan atas talian, perniagaan tradisional melibatkan urusan jual beli yang perlu dilakukan secara bersemuka Nur Firzana et al., (2021). Justeru itu, peniaga mengalami kesukaran untuk mengubah landskap perniagaan daripada tradisional kepada atas talian, seperti yang dinyatakan oleh informan ketiga meski pun semasa PKP beliau telah menyertai perniagaan atas talian, akan tetapi beliau mengakui berhadapan dengan kesukaran untuk memulakan suatu perkara yang beliau tidak biasa melakukan dan ia juga turut disebabkan usianya.

Informan Ketiga :

“tapi bagi kami yang berusia amat sukar untuk memulakan sesuatu yang kami tidak biasa lakukan”

Generasi yang lebih berusia sememangnya agak sukar beradaptasi dengan penggunaan teknologi digital, dalam sebuah kajian yang dilakukan oleh Nur Firzana dan Kee Y Sabariah (2021) peniaga luar bandar yang lebih berusia melihat penggunaan teknologi digital hanya sesuai digunakan oleh generasi muda, perkara ini jelas memberi gambaran bahawa golongan yang lebih berusia berhadapan dengan masalah jurang generasi.

Faktor ketiga yang menjadi penyebab kepada peniaga luar bandar berhadapan dengan masalah kemiskinan digital ialah kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran. Berdasarkan temu bual yang dilakukan, ketiga-tiga informan mengakui berhadapan dengan masalah kekurangan pengetahuan dan kemahiran menggunakan teknologi digital. Keadaan ini telah menyebabkan informan pertama dan kedua menghadapi kesukaran untuk menyertai perniagaan atas talian, bahkan walaupun informan ketiga telah menyertai perniagaan atas talian, beliau tetap mengalami kesusahan untuk menggunakan telefon pintar sebagai medium untuk berniaga.

Informan Pertama

“Ya, itulah kalau macam kami ni yang kurang pengetahuan atau tiada kemahiran susah juga mau berjual online”

Informan Kedua :

“Ya, sebab kemahiran dan pengetahuan susah fasa pcp in”.

Informan Ketiga :

“Ya betul, saya sendiri mengalami kesusahan dalam menggunakan telefon pintar apatah lagi berniaga online”

Apabila ditanya berkenaan pengambilan kursus kepada ketiga-tiga informan dalam usaha mereka untuk meningkatkan kemahiran dan pengetahuan dalam menggunakan teknologi. Ketiga-tiga informan menyatakan tidak pernah mengambil kursus tersebut, ini kerana menurut informan pertama kawasan perkampungan yang tempat beliau diami tidak pernah dianjurkan kursus-kursus untuk meningkatkan pengetahuan dan kemahiran dalam menggunakan teknologi, beliau juga menyatakan

jika kursus tersebut perlu dibayar, beliau tidak mempunyai modal untuk membayar yuran kursus tersebut.

Informan Pertama :

“Tidak, kalau di kampung kampung ni manalah adakan kursus-kursus lagi lagi kalau perniaga macam kami ni tiada masa ba mau ikut ikut begitu , kalau yang membayar lagilah tiada modal mau bayar yuran”

Oleh itu, informan pertama menyatakan akan mengikuti kursus pengetahuan dan kemahiran dalam menggunakan teknologi digital jika ia dianjurkan secara percuma.

Informan Pertama :

“kalau percuma mau jugalah ikut”

Manakala informan kedua dan ketiga menyatakan tidak berminat untuk sertai kursus seperti ini, menurut informan ketiga beliau kurang berminat untuk menyertainya kerana merasakan kesukaran dalam menggunakan peranti pintar seperti telefon bimbit.

Informan Ketiga :

“Jika ada, saya kurang berminat untuk menyertai kerana sangat payah untuk menggunakan alat-alat digital tersebut”

Ketiadaan ilmu pengetahuan dan kemahiran menggunakan teknologi digital telah menyebabkan ketiga-tiga informan berhadapan dengan masalah semasa menggunakannya. Perkara ini menyebabkan ketiga-tiga informan sering meminta pertolongan daripada kalangan ahli keluarga terdekat untuk membantu mereka semasa menggunakan teknologi digital.

Informan Pertama :

“Tanya dengan anak anak atau adik beradik yang lain”

Informan Kedua :

“Rujuk Keluarga”

Informan Ketiga :

“Saya selalu meminta pertolongan anak saya”

Hasil temu bual kepada ketiga-tiga informan jelas menunjukkan mereka berhadapan dengan masalah kemiskinan digital, seperti yang dinyatakan Barrantes (2007) yang menjelaskan seseorang individu yang berhadapan dengan masalah kemiskinan digital akan dipengaruhi banyak halangan seperti kemiskinan, kemampuan, sekatan bekalan dan jurang generasi yang saling berkait rapat antara satu dengan yang lain. Justeru itu, dalam perkara ini faktor yang mempengaruhi peniaga luar bandar di Kota Belud, Sabah ialah kekurangan pembangunan infrastruktur, ketidakmampuan untuk beradaptasi dengan perubahan semasa dan kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran. Keadaan ini pastinya memberi impak kepada hubungan pekerjaan mereka yang mana akan dibincangkan pada bahagian tema kedua (2) iaitu berkenaan kesan kemiskinan digital terhadap hubungan pekerjaan dalam kalangan peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud, Sabah.

Tema 2 : Kesan kemiskinan digital terhadap hubungan pekerjaan dalam kalangan peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud, Sabah.

Kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga di kawasan Kota Belud, Sabah pastinya memberi kesan terhadap hubungan pekerjaan. Ini kerana antara faktor-faktor yang mampu mempengaruhi perubahan dalam hubungan pekerjaan ialah kemunculan teknologi baru, oleh itu apabila peniaga tidak mampu untuk beradaptasi dengan penggunaan teknologi digital untuk diaplikasikan ke atas perniagaan mereka, maka ia pasti akan memberi kesan terhadap penjana pendapatan dan pusingan modal peniaga dalam usaha mengekalkan perniagaan mereka.

Semasa pelaksanaan PKP, ketiga-tiga informan mengakui mengalami perubahan yang amat besar dalam perniagaan mereka. Bukan sahaja terjejas daripada segi pendapatan, malah peniaga juga perlu beradaptasi dengan norma baru perniagaan yang tidak membenarkan pelanggan makan di gerai mereka dan hanya dibenarkan untuk membeli makanan dengan cara dibungkus dan dibawa pulang. Justeru itu, informan menyatakan selepas kerajaan membenarkan aktiviti perniagaan dijalankan semasa SOP PKP 1 dilonggarkan, hasil jualan beliau mengalami pengurangan daripada biasa. Ini kerana jika sebelumnya, pelanggan yang datang boleh duduk dan makan, namun ia tidak lagi benarkan.

Informan Pertama :

“Alhamdulillah biarpun PKP ada jugalah hasil jualan cuma tidak berapalah kalau dibandingkan sebelum PKP sebab kalau dulu orang boleh duduk di gerai makan sekarang tapau jak boleh kan..”

Perubahan dalam aktiviti perniagaan turut dialami oleh informan ketiga, beliau menyatakan operasi masa perniagaan yang dihadkan dari jam 7.00 pagi sehingga 6 petang menyukarkan lagi keadaan, malah apabila pelanggan tidak dibenarkan untuk makan di gerai, beliau mengakui perkara tersebut menjadi punca pelanggan tidak berminat untuk membeli makanan daripada gerai jualan.

Informan Ketiga :

“Agak susah sebab perniagaan boleh beroperasi pada masa yang singkat sahaja. Pelanggan selalunya memilih untuk minum dan makan di kedai. Bila diarahkan untuk bungkus sahaja, mereka kurang berminat”

Walaupun tempoh pelaksanaan PKP 1 tidak begitu lama, namun apabila ditanya mengenai kerugian yang mereka alami akibat tidak dapat menjalankan perniagaan. Informan pertama dan kedua mengakui mengalami kerugian kerana tidak dapat menjalankan perniagaan. Informan pertama menyatakan beliau memang mengalami kerugian disebabkan tidak dapat menjalankan perniagaan, sepanjang PKP juga beliau menjelaskan terpaksa berada di rumah sahaja dan tidak keluar ke mana-mana jika ada keperluan.

Informan Pertama :

“Banyak dek...apa tidak..start PKP tu kan mana boleh menjual, mau keluar pun kita takut sebab ada polis di depan sana. Kita berjalan pun mau beli barang pun takut bah. Terpaksalah dirumah saja”

Informan Kedua :

“ya sangat mengalami kerugian”

Manakala informan menegaskan walaupun tidak dapat berniaga semasa pelaksanaan PKP 1, beliau tetap mengalami kekurangan pendapatan, akan tetapi tidak mengalami kerugian. Beliau

menjelaskan, hasil pendapatan perniagaan hanya mampu menjana sebanyak 50 peratus daripada hasil pendapatan sebelum PKP dilaksanakan.

Informan Ketiga :

“Tidak rugi tetapi kurang pendapatan. Dalam 50% kurang daripada pendapatan biasa”

Kekurangan pendapatan yang dialami oleh ketiga-tiga informan ini pastinya memberi impak terhadap kewangan mereka sekali gus kekurangan pusingan modal untuk meneruskan perniagaan, justeru itu informan pertama menyatakan bagi menghadapi kekurangan modal dalam perniagaan selepas pihak kerajaan telah membenarkan aktiviti perniagaan dijalankan tetapi dengan mengikut beberapa SOP yang telah ditetapkan, beliau mengakui kekurangan modal dan perlu menggunakan wang simpanan daripada hasil jualan sebelum PKP. Namun perkara tersebut masih tidak dapat membantu beliau untuk melakukan pusingan modal dan terpaksa menggunakan wang yang diberikan oleh anak-anaknya untuk dijadikan sebagai modal perniagaan

Informan Pertama :

“Modal tu adalah juga sikit sikit simpanan hasil dari jualan sebelum sebelum ni.. tapi makin lama makin berkurang sudah tu modal macam tidak pusing balik.. tapi syukurlah ada duit dari anak-anak bagi.. nahn kami guna itu la”

Tidak jauh berbeza dengan informan pertama, informan kedua turut mengalami keadaan yang sama apabila mengalami kekurangan modal perniagaan akibat tidak dapat menjana pendapatan semasa perniagaan terpaksa diberhentikan. Beliau menyatakan terpaksa menggunakan wang simpanan di Bank untuk dijadikan sebagai modal perniagaan selepas mereka dibenarkan untuk menjalankan aktiviti perniagaan.

Informan Kedua :

“Terpaksa guna duit simpanan di bank”

Berbeza dengan informan ketiga, walaupun ketika pelaksanaan PKP beliau tidak dapat berniaga, akan tetapi selepas kerajaan membenarkan perniagaan dijalankan semula, beliau tidak berhadapan dengan kekurangan modal. Hal ini juga mungkin dipengaruhi oleh peluang yang diambil oleh informan ketiga untuk menyertai perniagaan atas talian sehingga mampu menjana pendapatan dengan cepat dan melakukan pusingan modal perniagaan berbanding dengan informan pertama dan kedua. Perkara ini turut dipersetujui dalam laporan Jabatan Perangkaan Malaysia (2021) yang melihat kesan wabak pandemik covid-19 ke atas ekonomi, berdasarkan laporan yang diterima transformasi kaedah jualan yang dilakukan oleh peniaga PKS secara atas talian mampu membantu perniagaan untuk bertahan.

Informan Ketiga :

“Alhamdulillah, tidak berlaku kekurangan modal”

Selaku majikan dan pekerja dalam pada masa yang sama, perubahan dalam landskap hubungan pekerjaan jelas terlihat apabila selaku majikan kepada perniagaan perlu mengambil inisiatif bagi memastikan perniagaan mereka mampu beradaptasi dengan perubahan semasa. Tidak dinafikan ketiga-tiga informan berhadapan dengan masalah untuk menempatkan diri dalam persaingan era digital, apabila informan pertama menyatakan agak susah untuk menyertai perniagaan atas talian walaupun semenjak pelaksanaan PKP, perniagaan atas talian dilihat mampu menjadi alternatif kepada peniaga untuk terus menjana pendapatan.

Beliau menyatakan antara faktor yang membuatkan beliau tidak mahu menyertai perniagaan atas talian adalah kerana merasakan kesusahan untuk mencari pelanggan ketika menjalankan perniagaan atas talian. Beliau turut menegaskan produk jenis perniagaannya juga dilihat kurang sesuai untuk diniagakan. Ramlah Daud dan Nurshyafinaz (2021) menjelaskan antara cabaran yang akan dihadapi oleh peniaga semasa memulakan perniagaan atas talian adalah untuk mengenal pasti cita rasa pelanggan agar peniaga mampu melariskan jualan mereka. Justeru itu, informan pertama dilihat kurang yakin untuk menyertai perniagaan atas talian dengan hanya menjual makanan kuih-muih.

Informan Pertama :

“Susah juga berjualan online ini.. tidak semua orang simpan nombor kita atau berkawan dengan kita di facebook kan.. jadi macam tidak berkesan jugalah kalau berjualan atas talian kan.. mungkin kalau benda benda yang lain boleh kalau kuih kuih ini susah sikit”

Manakala menurut informan kedua, tidak menolak dengan perubahan perniagaan yang dilihat sudah mulai memasuki era digital, walaupun beliau tidak menyertai perniagaan atas talian namun sudah mula belajar untuk menggunakan teknologi digital dengan pertolongan daripada keluarga. Peniaga yang kurang mahir dengan menggunakan teknologi pastinya akan meminta pertolongan daripada ahli keluarga terdekat seperti dalam kajian Nur Firzana dan Kee Y Sabariah (2021) menyatakan terdapat peniaga luar bandar yang mengakui berhadapan dengan masalah ICT semasa menggunakannya dan menjadikan anak mereka sebagai tempat rujukan.

Informan Kedua :

“Cuba belajar menggunakan digital sikit-sikit dan pertolongan daripada keluarga”

Tidak terkecuali, walaupun informan ketiga telah menyertai perniagaan atas talian, akan tetapi masih berhadapan dengan masalah kurang mahir untuk menggunakan teknologi digital. Menurut beliau tidak dinafikan perkara tersebut memberi kesan namun beliau perlu meneruskan perniagaan seperti sedia kala.

Informan Ketiga :

“Saya kurang mahir menggunakan kemudahan digital. Jadi saya teruskan dengan berniaga seperti biasa”

Dalam hubungan pekerjaan ini, antara aspek penting yang dibincangkan adalah bagaimana kedua-dua pihak iaitu pekerja dan majikan mencapai hubungan yang harmoni dalam membincangkan isu berkaitan kondisi pekerjaan dan cara menyelesaikannya (Noor Syakira *et al.*, 2020). Berdasarkan hasil temu bual ketiga-tiga informan, pandemik covid-19 secara tidak langsung telah mengubah aktiviti perniagaan yang dijalankan oleh mereka, bukan sahaja daripada perlu melakukan penjarakan sosial sehingga menyebabkan pelanggan tidak dibenarkan makan di tempat jualan mereka dan hanya dibenarkan membungkus sahaja, malah perubahan turut terlihat dalam segi masa berniaga yang telah dihadkan.

Perkara ini memerlukan para peniaga selaku majikan untuk mengubah cara perniagaan mereka agar penjanaan pendapatan mereka tidak terhenti, ini kerana pandemik dilihat telah memberi impak yang negatif bukan sahaja kepada kondisi pekerjaan, namun ia turut memberi kesan negatif terhadap pendapatan (Agus Joko *et al.*, 2020). Justeru itu, pengaplikasian teknologi digital dengan menyertai perniagaan atas talian dilihat mampu membantu peniaga untuk meningkatkan produktiviti (SME Corp, 2020). Namun daripada ketiga-tiga informan yang telah ditemu bual, hanya informan

ketiga sahaja yang menyertai perniagaan atas talian dan hasilnya dapat dilihat beliau tidak mengalami kekurangan modal perniagaan dan berbeza dengan informan pertama dan kedua yang mengalami kekurangan modal perniagaan sehingga terpaksa menggunakan wang simpanan dan wang hasil pemberian daripada anak-anak mereka. Perkara ini jelas memperlihatkan bagaimana masalah kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga mampu memberi kesan kepada landskap hubungan pekerjaan.

Rumusan

Kesimpulannya, isu kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud, Sabah disebabkan oleh tiga faktor. Faktor pertama ialah kekurangan infrastruktur seperti kemudahan perkhidmatan penghantaran barang, perkara ini telah menyebabkan terdapat peniaga luar bandar hilang minat untuk menyertai perniagaan atas talian kerana melihat keadaan kawasan persekitaran yang tidak bersedia untuk memasuki ekosistem perniagaan digital. Faktor kedua ialah ketidakmampuan mereka untuk beradaptasi dengan perubahan, ini kerana peniaga merasakan mereka perlu mengubah produk jualan perniagaan mereka daripada menjual makanan kepada produk jualan yang menjadi pilihan generasi muda kini, malah peniaga ini lebih selesa untuk menjalankan perniagaan seperti biasa tanpa menyertai perniagaan atas talian. Faktor ketiga ialah peniaga berhadapan dengan masalah kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran, perkara ini berlaku disebabkan mereka tidak pernah mengambil kursus berkaitan ICT, malah peniaga turut mengakui tidak mempunyai modal untuk membayar kursus tersebut dan sering menjadikan ahli keluarga sebagai tempat rujukan apabila berhadapan dengan isu teknologi digital.

Perkara ini telah memberi kesan ke atas perubahan landskap hubungan pekerjaan peniaga luar bandar apabila mereka tidak mampu untuk mengaplikasikan teknologi digital dalam perniagaan mereka, maka terdapat golongan peniaga yang mengalami kekurangan pendapatan disebabkan amalan norma baharu dalam menjalankan perniagaan yang tidak membenarkan pelanggan untuk makan dan minum di tempat mereka, justeru itu peniaga berhadapan dengan masalah untuk melakukan pusingan modal sehingga menyebabkan mereka terpaksa menggunakan wang pemberian daripada anak-anak dan wang simpanan mereka. Namun hal ini tidak berlaku kepada peniaga yang menyertai perniagaan atas talian, ini disebabkan penjana pendapatan yang berterusan membantu untuk peniaga tersebut melakukan pusingan modal perniagaan walaupun mengalami penurunan pendapatan semenjak pelaksanaan PKP.

Cadangan untuk penyelidikan masa ke depan ialah dengan melakukan kajian berkaitan isu ini di beberapa buah kawasan luar bandar di Sabah. Penggunaan metodologi kuantitatif juga boleh diaplikasikan agar hasil dapatan lebih menyeluruh. Selain itu, turut dicadangkan untuk penyelidikan melakukan kajian perbandingan antara kawasan bandar dan luar bandar.

Penghargaan

Diucapkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Universiti Malaysia Sabah atas pemberian geran bagi Skim Dana Khas 0303-2020 dan Skim Bantuan Pascasiswazah UMS.

Rujukan

- Aleksandra Synowiec. (2021). Infrastructural and Social Aspects of ICT Dissemination in Rural Areas in Ukraine in Juxtaposition with Other Post-Transition Countries—State of Play and Prospects for Rural Development. *Journal of Risk and Financial Management* 14: 16.
- Amanda Yeo. (2020, November 11). Resolving digital poverty in Sabah is the way forward. Focus Malaysia. Bahan diakses pada 9 Ogos 2021. Daripada <https://focusmalaysia.my/featured/resolving-digital-poverty-in-sabah-is-the-way-forward/>
- Arendt, L. (2008). Barriers to ICT Adoption in SMEs: How to Bridge the Digital Divide? *Journal of Systems and Information Technology*, 10(2), 93–108.

- Barrantes, R. (2007). Analysis of ICT Demand: What Is Digital Poverty and How to Measure It? Digital Poverty: Latin American and Caribbean Perspectives Edited, 29–53 *Entrepreneurship - Trends and Challenges*. Published.
- Halina Sendera Mohd Yakin, Odetta Yahcob dan Junaidah Januin. (2021). Fungsi Dan Implikasi Pusat Internet Terhadap Masyarakat Luar Bandar Di Sabah Dalam Era Pandemik Covid-19.
- Harifah Binti Mohd Noor, Jurry Foo @ Jurry Bt F. Michael , Ubong Imang, Marja Azlima Omar, Jabil MapJabil, Adilah Md Ramli dan Rima Abdul Rahman. (2021). Kesiediaan Norma Baharu Perniagaan Pengusaha Makanan Pks Di Sabah - Satu Penelitian Awal Prosiding. *Seminar Pengurusan Sumber Berasaskan Komuniti Semasa Pandemik Covid-19*. Kota Kinabalu : Universiti Malaysia Sabah.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. *Laporan Survei Penggunaan Dan Capaian ICT Oleh Individu Da Nisi Rumah, Malaysia, 2020*. (2020). https://www.dosm.gov.my/v1/?r=column/cthemeByCat&cat=395&bul_id=OWUvVnV5SHI2WFU2VFhnQ2ZjTm1Bdz09&menu_id=amVoWU54UTI0a21NWmdhMjFMMWcyZz09
- Lekhanya, L. M. (2018). The Digitalisation of Rural Entrepreneurship. *MANU Bil. 32 (1)*, 51-68.
- Mathivannan Jaganathan, Shuhymee Ahmad, Khairol Anuar Ishak, Siti Noratisah Mohd Nafi, dan Logeswari Uthamaputhran. (2018). Determinants For ICT Adoption And Problems: Evidence From Rural Based Small And Medium Enterprises In Malaysia. *International Journal Of Entrepreneurship Volume 22, Issue 4, 2*, 1-13.
- Mohd Tamizi Mazlan. (2021). Challenge E-Commerce to the Logistics Courier Services Provider during MCO in Malaysia. *Journal of Business and Management, Vol 23(02)*, pp. 59-62.
- Norizan Razak dan Zaharah Hassan. (2010) Developing Women e-Entrepreneurs: A Malacca Case Study. Persidangan Rural ICT Development 3rd National Conference on Rural ICT Development: Empowering Rural Communities Through Broadband Initiatives, 23/25 November 2010, Sintok. Kedah: Malaysia.
- Nur Firzana Rosman, Kee Y. Sabariah Kee Mohd Yussof, Jalihah Md Shah, Jurry Foo dan Ramlah Daud. (2021). Kemiskinan Digital Dalam Kalangan Peniaga Di Kawasan Luar Bandar. Dlm. Nor Shela Saleh et al., *Inovasi Sosial Pemangkin Pembangunan Lestari*, Batu Pahat : Universiti Tun Hussein Onn Malaysia.
- Nur Firzana Rosman , Kee Y Sabariah Binti Kee Mohd Yussof, Jalihah MD Shah, Jurry Foo @ Jurry Bt. F Michael, Mahadirin Ahmad dan Ramlah Daud. (2021). Kemiskinan Digital, Isu Dan Cabaran : Suatu Penelitian Awal. *Seminar Pengurusan Sumber Berasaskan Komuniti Semasa Pandemik Covid-19*. Kota Kinabalu : Universiti Malaysia Sabah.
- Nur Firzana Rosman dan Kee Y Sabariah Binti Kee Mohd Yussof. (2021). Ciri-Ciri Dan Faktor Kemiskinan Digital Yang Di Hadapi Peniaga Luar Bandar Di Kawasan Sipitang. *Msc12 e-proceeding : The 12th International Malaysian Studies Conference*. Selangor : Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ramlah Daud dan Nurshyafinaz Jagy. (2021). Cabaran Perniagaan Atas Talian Terhadap Peniaga Kecil Di Daerah Kudat Sabah: Satu Kajian Kes. Dlm. Nor Shela Saleh et al., *Inovasi Sosial Pemangkin Pembangunan Lestari*, Batu Pahat : Universiti Tun Hussein Onn Malaysia
- Shu-Chin Huang dan John Cox. (2014). Establishing a social entrepreneurial system to bridge the digital divide for the poor: a case study for Taiwan. *Universal Access in the Information Society. 15*.
- SME Corporation Malaysia. *Prospek PKS pada Tahun 2020*. (2020). https://www.smecorp.gov.my/images/pdf/2021/LTPKS/BM/Laporan%20Ekonomi/3.%20Presensi%20&%20Prospek%20Ekonomi%202019_20%20-%20Bab%203.pdf
- Social Research Methods by Alan Bryman (19-Jan-2012) Paperback*. (2021). OUP Oxford; 4 edition (19 Jan. 2012)
- Syamimi Afiqah Shahlal, Nurul Nazihah dan Awang Kecheq, Khairunesa Isa. (2021). Komuniti Fasih Digital. Dlm. Nor Shela Saleh et al., *Inovasi Sosial Pemangkin Pembangunan Lestari*, Batu Pahat : Universiti Tun Hussein Onn Malaysia
- Watson Manduna. (2016). Empirical Study of Digital Poverty: A Case Study of a University of Technology in South Africa. *Jurnal Communication, 7(2)*, 317-323.